

P. 1-21

278

1148

K13/148

I

82p

(133)

Claudia J. Ngobese

20 APR 1939

St. Joseph's School,
P.O. Weselnek,
Natal.

Ukukhulupha for Claudia J. Ngobese

Ukukhulupha Kwabantu namaSiko Asikelene Nako.

Ukukhulupha into ekhona ezinkhuluphweni zonke zabantu eziqweni ngezizwe. Ukukhulupha phela ukuthobela umkhulu. Kodwa noma ku khona kuzozonke izizwe, yileso izizwe sibho niphana ngokwahlukile kwezinye ne nge mkhulu waso. Minako ngizosasa ngoku khulupha kwezizwe ezisemantweni zaCaptha e Ninqizimun yase Africa okuthiwa abantu, ikakhulu ngizembula amazulu, okuyiwona ngiwazi kangcono kwezinye; futhi ngizelhe nba ukuthi umkhulu yawo kayahlukile kakhulu kwezizwe ezinye.

Umfundi akayikumangala uma ebona ukuthi ngizashyuka kancane endabeni yokukhulupha, ngoba akukhumbi kodwa kuba nba ngemikhulu yakho ngenoba kubekwe etihlokweni phezu. Kusukela kuncane oze noningondo akhuluphe abadala kunaye. Ngako ke uyakona ukuthi into yokukhulupha ebona kalayo ngokukhulupha kuyakathi kuncane nomkhulu kumbi ondala. Ingane iqalwa ngokukhulupha abayali bayo idlule Captha

2

2

K13/148

278

ihloniphe abanye abadala ngangabazali ka
khe ngisho kungqiso abasekhaya. Kwedlule.
Lapho ngine ihloniphe abafowabo nodadewa
bo abadala kunayo. Kanye kalako baseka-
ya nangaphandle, ~~abalingana~~ nabaneuwako ngo
kudala.

Uma ngikizwa ukuba ngisabela ngithi
baba, "Baba" ngithakile nguye kuye ngqubane.
Ngizwe konke akushoyo ngikwenze, nguyeke dda
ni umsebenzi. Lapho engithethisa ngithule
ngingamuphenduli noma engithethisela into
engingajikeboni. Kalapho engihaya nakuba
nani sengindala ngizobaleka noma ngi-
vike, kodwa ukuphindesela zha! Uke ngithi
niyasabana nodwa nabafoweni ekhaya,
niyathethisana nifuna ukulwa ngithi
angafika ngihlo qede athi, "Thulani umsindo
!" Nithule nithi du konke. Uma ngqhuba
ka nibanga umsindo nilega negama
likayihlo, kanti senibadala seninengondo
ngihlawuliwa ngomthetho wasekhaya
ngoba senidelele. Nihlawule ngempahla-
yem - imbuzi eyaywane ukuba inhlawu-
lo. Ihlathwe idliwe abantu bonke
ekhaya kloni koba isbonelo nakwaba-
ncane. Lapho utbunywa ngomunye nyena.

K13/148

ondala ongesiye wakini, uhanba wenze beyo
 nto ngenzongathi uthunywe uyikho noma u
 mnewam ngenpela. Noma umfana eshaye i
 nyoni noma eyibambe ngisife akazidleli kodwa
 nyinika uyikho. Delapho esekhulile esebenza
 ebola imali akayisebenzisi ngenokuthanda
 kwakhe kodwa uyithumela. Kugise yonke
 Uyenake uyise oyoze ambonedele athi, "Ozha
 ke mntanami, ngenyanza ekhili ungake u
 zifumele okuswelayo. Doku kughubeka njalo
 umfana aye agawwe abe yindoda kungala
 ke uya uye indoda iqhosha ngokun
 thi, "Ngidla izinyori zabantabani!" Ukwa
 zisa abazali kuyinhloripho enkulu ki
 thi.

Ekhaya kwakliwe ummumzane wa
 muzi kuphela onkhulu, ukudla kwakhe
 kuphela okusitshikelwayo. Umcaaba wakhe
 wamasi usitshikelwa ngenpunge namca
 si akhe futshi utshwala bakhe nombila
 wakhe owoziwayo ekwudla ufulelwa nga
 makhasi ungasitshikelwayo nge. Okomunye
 nge umuntu ekhaya ngisho ondala kodwa
 kungeyena ummumzane kungeyena kungeyena
 ngoba loko kuthiwa inkwedelela uqonela
 onkhulu ubanga isikhundla sakhe.

K13/148

Uma kucelwa intombazane ekhaya abakhongi-
 baya endlini yomnumzane noma intombaza-
 ne kungesiyo ezalwa nje ngempela kodwa
 kungeyabafowako abayi kuyise wentomba-
 zane. Izwi futshi noma ngelokutlini liphu-
 ma kuye umnumzane ngemuva kokuba
 sekevumelene nabafowako kodwa ku-
 nyato nomfana uma efuna ukuganwa
 ekhaya kubikelwa umnumzane womuzi
 kugala izingane ziphuma ngaye zonke.

Uma kuthwa umlozi endlini
 futshi akumiswa kuthwe nguwi ngo-
 ba loko ukudlela abahlezi endlini
 kungesibo abahlezi endlini kuphela
 futshi ngabe mandelele namadlozi. Uma
 kweziwa lomthetho kusuke kugale u-
 muntu ekhaya kabi kuye kuyobulwa
 zamaseni kufumaniseke ukuthi kungena
 yokwedlela abaphansi kwabanye komu-
 zi ngakoke abaphansi sebethukuthele.
 Aze akhawulweke namadlozi ngokubla-
 kshelwa inkomo kade ukuba kubengo-
 no uf ukufa.

Abantwana kumbi izingane
 kazizwakeli ezizgikini zawajise aba-
 iziphathi nakuyiphatha nje futshi impa

278

5

5

K13/148

hla esetshenziwa oyise. Kugala futu
 abancane babengeke baqhwele ezizigqiki
 ni zabo bekhezi noyise endlini. Abadala
 kambe ababengaye baqhwele, kodwa
 nabo bangaqhwebeli ezizigqiki eipha
 keme kunezabamuzane. Babethi: uya
 delela lomfana uyazigqela. Ngisho
 kufika omunye umuntu wangaphandle
 uma engumfana engaphansi kwabale
 ziyo lapho ubehlala phansi bangana
 ki ukuthi mhlawumbe bangamsuke
 la eihlahweni kuhlale yena ngoba
 naku owangaphandle ngoba akempu
 neuko kamanye sebeza ngalo.

Uma ufika komunye umunye
 ufise amadoda ekhezi ephuzwa utshwala
 ungena qede ngifunise, indawo ngisho
 uyibona ikhona ngasemnyango uze we
 nyukela ngasemhla ngasemlomo uhla
 le ngezansi komuncane kunawe. Awu
 lokothi uye upela uhlale ngasemnyango
 ngo! Indawo yanakhehla leyo! Uma
 uke walokotha wahlela ukeza ama
 khehla eekuhokoma uye ekuqhuza
 ethi "Uphumaphike yena lo ovedelays."
 Uthi: usuya emlomo ukusunyobozela

K13/148

Lapho usukhaleke uthule uthi du baze
 bakubingelele bonke kugala bakubuze
 lapho uphuma khona kaduba nawe
 ukubumeke lokho ohamba ngakho
 noma ohungwe kowa.

Uma badala ekubiza ekubize
 la utshwala ukhale ngezinqe uziuze
 uthi dekle uphuzike akukhathalekile u
 kutshi ununule kanyani Waqo
 shama usuzikholisile, usuthethi
 swa njalo kuthwa "ngoshamele
 ukudla kwami!" Lokunye usuzonele
 njalo ukuba bangaphindi baku
 phuzice. Lapho kudaliwayo vumca
 ne angeze abashijela abadala
 ngisho yena esesuthi futhi a
 ngesube ngaphambi kwabadala.
 Ukwega lomthetho ukwedelela aba
 dala.

Uma kudlwa iriyama kuba
 lwa ndawonye endlini. Ekubhlamba
 ni yondla abadala kugala ku
 ngcine abancane ngokuzalwa. La
 pho sekudlwa ngomncane oyo
 bayo kutshi engake kukhona i
 thambo alijiyekile ukuba licatshwe

ondala. Uma emaningi abatha
 mbo ithuka liikezwa ondala
 kugala ukuba ajithathele ali
 thandayo kade ukuba abanca
 ne bathathe awabo kunyalo na
 se mhluzini. Ondala kugala o
 phungazo kulandele nyalo ngokwe
 dlulana kwako. Uma zingedile
 nina eibancane nizohlala nye
 nilindele akadala ukuba ka
 gedde kade ukuba nesile izi
 ndla. Azigizwa izandla uma
 kade kudliwa inyama.

Nalapho kudliwa amasi
 kuwaba omncane Uma uphuwa
 ukudla + ngumuntu ondala
 kunawe ukwenubela ngezandla
 zombili ukongce noma usuthi. Inga
 ke usuthi ukunike ingane. U
 kwedelela ukwala ukudla uku
 pluwa ngondala. Angeke esa
 kunika ngoba wamjabisa kuga
 la. Izingane azidli ngezinkozo
 kodwa zidla ngezandla u
 kudla okufana namasi naba
 bende basekuzisa izandla zombi

9

K13/148

8

li. una beala Bayakha nge sandla sokudla bathete esa ndleni sokutheke ngesokunsele ka se emlonyeji.

Amasi abisi lwakomunye umuzi okungesiso owaki ni awadlwa. Nabo futhi basenzini kangeze bakunika. Kwake kwathi tighamba indlela ende ngashonelwa ilanga ngafika emzini ngokulekelo isi khundla sokulala. Oha kavuma kuthe lapho sekudlwa bona ba dla amasi mina kangnika yimpothulo ngafa nje uvalo a mathe asuke abuyela kwasifu ba ngoba ngangibekile nami u kuthe bazongipha phela thina ukulelwana yemanye sesidala nje kouke.

Ummntu wesifazane akawadli amasi egejile futhi akange ni nosesibayeni kuzo kuphele lezozisuku zakhe. Kutliso una epa lokhu izinkomo ziyacoba ka zizace zife. Kupana na

2

9

K13/148

lapho umuntu evela kungwaba
umuntu akazidabuti izimpahla
zidla ziklakile okhalweni. Ku
thi lapho kuvele isidumbu e
khaya izinkomo ziyashunqi
sewa ngamakhubalo athile u
kuze zingafi.

Lapho uhlangana nomu
ntu ushaya sengathi uyedlu
la uthi lapho umedlulayo
aye kancane kuba yilapho u
mayo naye aye. nisingelalane
nibuzane nalapho ningabakho
na. Noma kungwesifazane u
khuluma nowesilisa eguqe
phansi noma ebambelele ena
dolweni ukuklonipha njalo
lokho.

Umuntu wesifazane aka
meqi umuntu wesilisa lapho
eneke futhi akaweqi amajola
amaketango nemicilo yokuko
phele. Loku kuthiwa inhla
nhla eubisi ukuba weqinwe
owesifazane nyindoda kuthiwa
nyowela futhi futhi kuthiwa

10

10

K13/148

amapoka ayotumala ephuke. ko
 ku kukizwa ngokuthi isithozi.
 Ukhona ukuklonipha kwa
 baganiselani kumingi kona. Into yo
 kugala eyokuba intombi ayiba
 xhawuli oyizala, onizala, naba
 fowabosoka abadala kanye nabo
 bonke abanganazibulo namathu
 njana (abokugcina) bakulowomuzi.

Uma intombi isitsho hwe isi
 ngomalokazana ukuklonipha
 kwayo ukwembathela oyizala
 la, onizala, nabafowabo ko
 nyeni abadala. Ukwembathela
 kushiso ukuba angangeni nge
 zingabo (amalokwe noma amaba
 yi). kodwa ukuba agqoke okanye
 ngaphesulu ngengezi, ishali,
 niguho yokutala, izizi noma i
 hwaatha kongekelwa.

Umalokazane futli ange
 ze akadlala (angze adla bekho
 na). oyizala, onizala, nabane
 wabo kenziswa uma ubedla
 kwase kughamuka omunye
 wabo uyakuyeka ukudla alu

//

H

K13/148

thi nishi laphaya ukhezo engabe ube
 da ngokhezo. Angahlafuni nokudla
 obesekumulonyeni baze bahambe. Uba
 hlonipha nalo engabadleli aze a
 changuze nalapho esechanguzile
 baze (oyezala noninazala nabane
 wabo) bamnike into ethize njengena
 li, usheleli noma imbuzi kwabazi
 khulu kempaba ukuba sebengas
 dlelanake manje. Nabo futhi nga
 phambi kwalo khw abamadleli
 umalokazana.

Nomkhwenyana akabadleli a
 balhwekazi sakhe baze bamnike
 imbuzi ukuba badlelanake. A
 balhwekazi ikakhulu beifazane
 balhlonipha okukamalokazana
 (Umntwana) Bonake balhlonipha
 nomkhwenyana nabafowabo nje
 kuphela. Akabadleli abaziseke
 nzisi zimphala ezibizwa nge
 gama labo njengocansi, isigqiki,
 ingubo, isitsha sokudlela noku
 nje. Konke loku una kunge
 phulwa noma imuphi wala
 ba uhlawula ngembuzi. Nabo

12

K13/148

12

haye bakhululeke lapho umkhwe
nyane ezeze wabanika into
ebhile.

Umalokazana akakudli
konke ukudla, kwase muzini
(lapho agqela khona) Okuyey
nyakuzila. Kungathi ukumina
ndi kodwa okuzilwayo ngenge
kisi, amasi, injani, namaqa
nda akaye engakudla uya
kuzila konke lokho. Namhlangena
kulabo kokuzala nakasagcina
lomuthetho uma bekona uma
koti ephuya itiyi lithetwe
ubisi edla nenyanama kukuke
ka kungebuntu loko bakubusa
bakubone kulihlazo elikhulu ka
shulu nipele.

Kuthi lapho intombi
iyogcagca abakubo bayipha
thile inyama uma koti ayofike
adli yona lena phambili
lapho abanye bedla le eya
semuzini abahlalakhiswe
yona. Luze kuthi ngeniwa
kwanasonto athize (noma